

Lier ventemottak – notat

November 2008

Innledende merknader

Vi vil innledningsvis påpeke at det i en rekke tilfeller har befunnet seg beboere på Lier og Fagerli ventemottak som vi anser bør gis beskyttelse. Dette gjelder ikke minst asylsøkere som i henhold til anbefalinger fra FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) skulle vært innvilget internasjonal beskyttelse. Vi anser det som *helt uakseptabelt* at Norge ved gjentatte anledninger har plassert personer i disse gruppene på ventemottak i den hensikt å presse dem til "frivillig retur". Vår drøftelse nedenfor av hvordan et utreisesenter bør/ikke bør tenkes utformet, må således sees atskilt fra en diskusjon om hvem som faktisk skal kunne plasseres på et slikt mottak.

Grenseland's primære anliggende er å bistå til at dem som har behov for beskyttelse, får det. Når vi her velger å gi kommentarer til hvordan man bedre kan tilrettelegge for retur, er det fordi vi anser at det er behov for en prinsipiell debatt om hva slags incentiver som skal regnes som akseptable i norsk returpolitikk – og ikke minst, hvilke som bør anses uakseptable.

To problemstillinger

I vurderingen av ordningen med et ventemottak/utreisesenter er det viktig å skille mellom to problemstillinger:

- 1. Utforming av et ventemottak/utreisesenter:** Hvordan et ventemottak/utreisesenter bør være utformet, ikke bare for å tilfredsstille myndighetenes ønske om effektivitet, men også slik at det norske samfunnet på et generelt etisk grunnlag kan være bekjent av det. Vi ser i prinsippet ikke bort fra at et utreisesenter med reell satsning på tilrettelegging for retur kan inngå som en del av det norske asylsystemet. Et konsept hvor mennesker i en utpreget sårbar tilstand bevisst slites ned for å presses ut, er imidlertid ikke bare uakseptabelt og i strid med grunnleggende, humane prinsipper; det har også vist seg ineffektivt. Et utreisesenter som skal tilrettelegge for retur, er ikke tjent med å bryte ned de menneskene som skal returnere.
- 2. Tidsgrense:** Uansett hvordan et ventemottak utformes, vil det være en del asylsøkere som blir værende der gjennom lengre tid uten noen løsning. Dette problemet kan vanskelig løses uten en form for tidsgrense. Det er også på det rene at uansett hvor man eventuelt setter en slik tidsgrense, vil oppholdet på utreisesenteret være meget hardt for dem som bor der, og for mange psykisk nedbrytende.

Vi går nedenfor kort inn på hvert av disse punktene.

1. Utforming av et ventemottak/utreisесenter

Grunntanken bak Lier og Fagerli ventemottak er at asylsøkere skal tvinges til å forlate Norge gjennom isolasjon, passivitet, slette boforhold og andre former for vedvarende psykisk press. Som nevnt ovenfor anser vi denne tilnærmingen som uakseptabel allerede i utgangspunktet.

Det er også svært vanskelig å se at konseptet har vært vellykket. Ut fra en hensikt om å tilrettelegge for og motivere til retur, er det tvert om grunnleggende problemer med hvordan Lier fungerer per i dag. Vi vil her kun trekke frem enkelte forhold (våre kommentarer i dette notatet knytter seg til Lier, som vi har mest inngående kjennskap til):

- **Rollesammenblanding og manglende kompetanse.** Per i dag er det primært de mottaksansatte på Lier som har som oppgave å motivere til retur. Dette er en oppgave som er lite regulert og som de mottaksansatte generelt mangler kompetanse til. Resultatet er at motivasjonen i stor grad synes å utøves gjennom kommentarer av typen "Hvis du ikke liker maten, kan du reise hjem", og muligvis enda verre former for trakassering. Dette bidrar til et fravær av tillit mellom staben og det store flertallet av beboerne, en generelt dårlig atmosfære, og meget dårlige forutsetninger for enhver reell dialog med beboerne om eventuell retur til hjemlandet.
- **Isolasjon.** Internetttilgangen på Lier er begrenset til noe slikt som to gamle maskiner som med stor uforutsigbarhet er tilgjengelig noen timer hver ettermiddag/kveld. Det er oss bekjent videre ingen telefon asylsøkerne kan benytte, ikke engang mot betaling. Det er meget vanskelig å se at en tilnærmet avskjæring av forbindelsen med omverdenen kan bidra til å tilrettelegge for retur. Tvert om vil kontakt med familie og venner i hjemlandet for de fleste være en helt sentral del av en returprosess.
- **Passivering og psykisk slitasje:** At den åpenbart vanskelige situasjonen for personene som befinner seg på utreisесenteret bevisst forverres gjennom spesielt slette boforhold, utilbørlig press/mulig trakassering og en generell mangel på respekt for deres livssituasjon, bidrar på ingen måte til å sette dem i stand til å makte den utfordringen og påkjenningen en retur ofte vil innebære. Tvert om bryter man ned det beboerne skulle ha av ressurser til å takle sin livssituasjon. Det faktiske resultatet er ikke at personer resignerer og returnerer, men at de resignerer og i stadig større grad trekker seg tilbake til rommene og senga, inn i økende passivitet.

Vi er meget skeptiske til at et ventemottak/utreisесenter stadig bør inngå som en del av det norske asylsystemet, gitt erfaringene så langt. Hvis ordningen med et slikt mottak skal opprettholdes, er det behov for en grundig vurdering av hvordan man best kan operasjonalisere et utreisесenter som tilfredsstillende myndighetenes ønske om effektivitet, og som samtidig drives på et vis det norske samfunnet generelt kan være bekjent av.

Som et utgangspunkt synes det *åpenbart* at det å behandle avslåtte asylsøkere med en grunnleggende respekt for deres vanskelige livssituasjon, ikke må betraktes som en motsetning til å tilrettelegge for retur. Tvert om er det essensielt å 1) skape rammer hvor det

er mulig å ha en reell dialog med beboerne om retur og 2) helst bygge opp, og i det minste ikke bevisst og aktivt slite ned den enkeltes ressurser for retur.

Det er viktig å huske at et utreisesenter allerede i utgangspunktet vil være et sted med meget sterkt psykisk press. Dette er en endestasjon i Norge, og alle asylsøkere som overføres hit, vet godt hva det innebærer. Det er knapt behov for å understreke poenget gjennom en så brutal innskrenking av daglige rettigheter at det oppleves krenkende for den enkelte. Tvert om vil et utreisesenter med en alminnelig bostandard – på nivå med andre mottak – stadig være et *ytterst* vanskelig sted å befinne seg.

I stedet for å la returarbeidet utføres av slette boforhold og grovt psykisk press, bør det finne sted en reell satsning på tilrettelegging for retur. Dette kunne blant annet omfatte et bemannet returkontor hvor det gis kvalifisert og spesifikk informasjon om og bistand til retur, herunder eksempelvis regelmessige, systematiske samtaler med de enkelte beboerne om deres situasjon. Dette forutsetter ikke bare en klarere rollefordeling og kompetent personale som er uavhengig av mottaksstaben, men også en generell atmosfære på mottaket av respekt, herunder at beboernes tanker tas på alvor innenfor en reell dialog om retur.

Det er også et moment at et slikt returkontor vil bidra til at man på ethvert tidspunkt kan besitte helhetlig informasjon om situasjonen for beboerne ved mottaket, for slik å styrke mulighetene for en konstruktiv tilnærming til de ulike gruppene, og for bedre å kunne ivareta særskilte humanitære behov.

Med mindre slike grunnleggende endringer finner sted, er det vår klare vurdering at Lier og Fagerli ventemottak bør nedlegges, og beboerne overføres til ordinære mottak, i tråd med det som var alminnelig praksis for asylsøkere med endelig avslag frem til 2004.

2. Tidsgrense

Uansett hvordan et ventemottak utformes, vil det være en del asylsøkere med endelig avslag som blir værende der gjennom lengre tid uten noen løsning. Dette problemet kan vanskelig løses uten en form for tidsgrense. Dette er en større og mer kompleks problemstilling som vi kun berører kort i dette notatet.

Spørsmålet er hva som skal skje når tidsgrensen inntreffer. Vi nevner her enkelte muligheter:

- Grunnene til at personer blir værende på Lier, er ulike og ofte komplekse. Det kan også oppstå problemer i forbindelse med returprosessen som burde tilsi en ny vurdering fra utlendingsmyndighetene, eksempelvis når opprinnelseslandet motsetter seg retur. Dette er imidlertid informasjon beboeren ikke har rett på rettshjelp til å presentere overfor utlendingsmyndighetene.

Dersom en person stadig befinner seg på ventemottaket etter seks måneder/ett år, kan

man tenke seg at vedkommende gis eksempelvis fem timers rettshjelp for en gjennomgang av den aktuelle situasjonen, og spesifikt av utviklingen med tanke på retur i etterkant av det endelige vedtaket. Dette vil også bidra til å få frem de humanitære hensynene som kan ha oppstått i saken. Advokatens bistand kan eventuelt danne grunnlag for en ny vurdering hos norske utlendingsmyndigheter.

- Man kan tenke seg at et utreisesenter/ventemottak utformes som et spesifikt *midlertidig* bosted med særskilte tiltak for retur (ved siden av informasjon, eksempelvis et tidsbegrenset tilbud om økonomisk bistand til retur). Dersom samarbeid om retur ikke innledes i løpet av eksempelvis seks måneder, returneres asylsøkeren til et ordinært mottak, og andre asylsøkere prioriteres for returarbeid gjennom overføring til utreisesenteret.
- Uansett anser vi at det må settes en maksgrense for hvor lenge noen skal være på et ventemottak før tilbakeføring til et ordinært mottak. Dette bør settes til et halvt år, maks ett år.

Det er imidlertid på det rene at dette kun er å berøre overflaten. Etter vår vurdering forblir det et meget alvorlig problem at det ikke finnes noen som helst tidsgrense for hvor lenge mennesker skal bli værende i en uviss situasjon, uten regularisert opphold. Det vil snart være seks år siden Utlendingsdirektoratet (UDI) foreslo en ordning hvor personer som fortsatt er i Norge fem år etter endelig avslag på asylsøknaden, kan gis opphold hvis det ikke er tvil om identiteten. Uten en ordning av den typen UDI foreslo, vil vi seks år fra nå være i stort sett samme situasjon – kun at dem som per i dag har vært her i 15 år uten opphold, da vil ha vært her i mer enn 20 år.